

# Budapest, Moszkva és Prága bűvkörében

## A szlovákiai magyar politika alternatívái – az aktivizmustól a budapesti politikáig – a két világháború között

---

ATTILA SIMON

Under the Spell of Budapest, Prague and Moscow.

The Alternatives of the Policies of Hungarians in Slovakia

– from Activism to the Policies of Budapest – in the Interwar Period

329.4(=511.141)(437)"1918/1938"

4(437)(=511.141)"1918/1938"

324(=511.141)(437)"1918/1938"

Keywords: Hungarian parties in Slovakia from 1918 to 1938. Hungarian party system in Slovakia and versions and differentiation of electoral behaviour.

---

A szlovákiai magyar közösség immár több mint 90 éves történetét s ezen belül a pártok szerepét vizsgálva azt kell megállapítanunk, hogy valódi többpártrendszer csupán két időszakban, az első Csehszlovák Köztársaság húsz évében és az 1989-es rendszerváltás óta eltelt években jellemezte a magyar közösség politikai életét. A háború alatti Szlovákiában (1939–1945) csupán egyetlen államilag engedélyezett, de működésében korlátozott magyar párt létezhetett (Szlovenszkói Magyar Párt), míg 1945 és 1989 között szóba sem jöhetett a magyar kisebbség önálló politikai érdekvédelme.

Az első Csehszlovák Köztársaság (1918–1938) liberális parlamentáris demokráciája viszont a pártok valóságos tobzódását eredményezte, ami a magyar pártok számára is megmutatkozott, hiszen a jelzett korszakban mintegy tucatnyi etnikai magyar párt<sup>1</sup> működött (rövidebb vagy hosszabb ideig), s akkor még az országos pártok magyar szekcióit, a jelentős magyar szavazótáborát megszólító kommunista pártot vagy a zsidó pártokat nem is számoltuk.

A pártoknak ezt a túlbuzjángását leginkább a törvényi szabályozatlansága okozta, hiszen bár működésükre közvetetten számos törvény és rendelet hatást gyakorolt, helyzetüket sem külön törvény, sem az 1920-as alkotmány nem szabályozta,<sup>2</sup> s mindössze az 1923-as 50/1923 sz. rendvédelmi törvény szorította némileg korlátok közé működé-

- 
1. Álljon itt a teljesség igénye nélkül a legfontosabb etnikai magyar pártok neve: Egyesült Magyar Párt; Magyar Nemzeti Munkáspárt; Magyar Nemzeti Párt; Országos Keresztényszocialista Párt, Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt; Szlovenszkói Magyar Jogpárt; Szlovenszkói Polgári Párt; Köztársasági Magyar Földműves Párt; Országos Magyar Kisgazda Iparos és Munkáspárt; Országos Parasztpárt; Cseh-szlovák Köztársaság Magyar Szociáldemokrata Munkáspártja.
  2. A pártok működésének jogi hátterével kapcsolatban I. Svátková, Ivana: A politikai pártok jogi szabályozására irányuló törekvések az 1918–1938 közötti Csehszlovákiában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 6. évf. (2004), 1. sz. 141–148. p.

süket. Csupán a köztársaság fenyegetettségének a kezdetén, 1933-ban született meg a 201/1933 sz. törvény, amely a politikai pártok működésének felfüggesztését és a pártok feloszlását törvényesítette.<sup>3</sup> Igaz, ez a törvény, amelyet a napi politika szült, célirányosan a két szélsőséges szudétanémet párt (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei, Deutsche Nationalpartei) felszámolását szolgálta, illetve hasonlóval fenyegette Csehszlovákia Kommunista Pártját (CSKP) és a magyar ellenzéki pártokat is.

A pártok működése szabályozatlanságának negatív oldala leginkább a társadalmi szervezetek szoros pártkapcsolataiban, sőt egyenesen a pártoknak való alárendeltségében, az egész csehszlovák közélet túlzott átpolitizáltságában, egy pártokratikus rendszer kialakulásában mutatható ki. Arra azonban, hogy érdemben is beleszóljanak az ország életébe, csupán kevés politikai pártnak volt lehetősége, hiszen a parlamenti pártok listája a köztársaság húsz éve alatt meglehetősen szűk keresztmetszetet és egyben nagy állandóságot mutatott. Mi több, húsz éven keresztül szinte ugyanazok a pártok alakították a kormánykoalíciókat is, a politikusok egy meglehetősen kis rétegére leszűkítve a döntéshozatalt.

A két háború között bizonyos állások betöltéséhez a legjobb ajánlólevél egy-egy párt tagkönyve volt, s mivel – megfelelő alternatíva hiányában – húsz éven keresztül ugyanazon pártok voltak kormányon, egyes reszortok valósággal egy-egy párt „hitbizományává” váltak. Plasztikus helyzetleírást nyújt erről a néhai kiváló szlovák történész, Lubomír Lipták, aki szerint „*az államigazgatás egyes reszortjai és az állami vállalatok mintha egy-egy párt minisztereinek hosszú távú bérletében lettek volna, akik a megbízható párttagok lerakatát hozták így létre. A vasút és a posta a jobboldali pártok befolyása alatt állt, a belügy alá tartozó hivatalok, a csendőrség és a rendőrség viszont az agrároké volt. Egyes szlovák vállalatoknál és gyáraknál, amelyek cseh bankok tulajdonában voltak, a legkifizetődőbbnek a nemzeti demokratához vagy legalábbis az agrárpártiához való csatlakozás volt. Az agrárpárt volt a megfelelő akkor is, ha műtrágyához és tenyészállatokhoz akart valaki állami dotációt szerezni, ha természeti csapás miatt akart kártérítést, ha olcsó korpára volt szüksége vagy ha dohánytermesztéshez kellett valakinek engedély. Egyszerűen az agrárpárt tagsága minden olyan esetben megfelelő volt, ami a mezőgazdasággal függött össze. Nem csoda, hogy nem számítottak ritkaságnak, akiknek a zsebében akár két-három párttagsági könyv is volt, s épp azt vették elő, amelyik előnyösnek bizonyult.*”<sup>4</sup>

Egy-egy párt tagjának lenni tehát hosszú távú előnyökkel vagy hátrányokkal járhatott. A kormánypártok esetében az előny dominált, míg a CSKP vagy a magyar ellenzéki pártok esetében a párttagság még akkor is jól érzékelhető hátrányokkal járt, ha az önmagában nem számított kihágásnak vagy büntetettnek, hiszen engedélyezett pártokról volt szó. Ám azt mindenki tudhatta, hogy a kommunistákat a rendőrség megfigyeli, s ha bármibe keveredtek, házkutatás, beidézés stb. várt rájuk.<sup>5</sup> S ahogyan a CSKP párttagsága, úgy az ellenzéki magyar pártok tagsága is olyan bélyeg volt, amely miatt állampolgári szemponttól eleve megbízhatatlannak tekintették az egyént, s bizonyos állásokba esélye sem volt bekerülni.

3. A törvény nem teljesen illeszkedett az érvényes csehszlovák jogrendszerbe, hiszen olyasvalami megszüntetését írta elő, ami önmagában nem volt sem definiálva, sem szabályozva.

4. Lipták, Lubomír: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava, Kalligram, 1998, 111. p.

5. Kovács Endre: *Korszakváltás*. Budapest, Magvető, 1981, 112. p.

\*\*\*

A Csehszlovák Köztársaság pártstruktúrája a szélsőbaltól a szélsőjobbig terjedt, miközben a rendi-ideológiai tagoltság mellett nemzeti szempontok szerint is differenciálódott. A békebeli Ausztria örökségeként, ahol nemzeti alapon szerveződött meg a politika, a cseh(szlovák) pártok (a szociáldemokratáktól, a keresztény-szociálison és a liberálison át a nemzeti pártokig) mind rendelkeztek szudétanémet megfelelővel. Kivételt Csehszlovákia Kommunista Pártja képezett, amely internacionalista alapokon állt, s a köztársaság valamennyi nemzetét tömörítette, s amelyben a német, a magyar és a többi nemzetiség képviselője különösen hangsúlyos volt.

A szlovákiai magyar pártstruktúra – noha nagy vonalakban idomult ehhez a rendszerhez – mégsem tudta teljes mértékben leképezni a csehszlovák és szudétanémet pártstruktúra gazdagságát. Ebben biztosan belejátszott a magyar közösség viszonylag kisebb létszáma is, hiszen a mintegy 300 ezer választó nem tarthatott el annyi életképes pártot, mint a jóval nagyobb szudétanémet lakosság, de a történelmi Magyarországtól örökölt hagyományok, illetve Budapest hatása sem hagyható figyelmen kívül. A Horthy-rendszer ugyanis kevésbé volt nyitott és liberális a politikai sokszínűséggel szemben, mint a weimari köztársaság, s ez a két kisebbség (a magyar és a szudétanémet) politikai élete közötti különbségben is megnyilvánult.

A meglehetősen késéssel (csupán 1920 elején) formálódó szlovákiai magyar politikának indulásakor számos alapkérdéssel kellett szembenéznie, amelyek közül kettő tűnik igazából jelentősnek. Az első kérdés az volt, vajon egységes politikai képviselte legyen-e a magyar közösségnek, vagy a politikai pluralizmus útjára lépjen, a második pedig az, hogy milyen viszonyt alakítson ki a Csehszlovák Köztársasághoz. Ez utóbbi kérdés azért is fontos, mivel a „republikához” való viszony alapvetően határozta meg a magyar pártok politikálásának tartalmi elemeit is.

Az egységes vagy plurális képviselő kérdésére gyorsan megoldódott. S elsősorban nem azért, mert a csehszlovák hatóságok sem szívesen vettek volna egy átfogó etnikai pártot,<sup>6</sup> hanem mert az egységes képviselő a szlovákiai magyar társadalom rétegzettségé miatt természetellenes lett volna, s az erre irányuló kísérletek, beleértve Szentivány 1925-ös próbálkozását, mind hamvába holt elképzelések voltak. Igaz, ezek a próbálkozások nem is a teljes politikai paletta összefogására irányultak, csupán a jobboldal egyesítésére, a baloldali mozgalmakat eleve kihagyták belőle. Éppen azért az Egyesült Magyar Párt (EMP) 1936-os létrejöttét sem tekinthetjük a teljes magyar egység megvalósulásának, csupán a jobboldali ellenzéki erők összefogásának.

Végül a magyar politikai közösség érdekképviselőtének alapvetően három különböző iránya szilárdult meg: a sérelmi ellenzéki politika, az aktivista kormánytámogató vonal és a bolsevik internacionalista megoldás, ami a köztársasághoz való viszonyban is három alapvető megközelítést eredményezett, miközben a három alternatíva csak fokozatosan vált el egymástól.

6. Ezt igazolja, hogy amikor Komáromban két ízben kísérlet történt egy a szlovákiai magyarság egészét átfogó szervezet megalapítására (Magyar Nemzeti Párt – 1920 elején; Magyar Népszövetség, amely ugyan nem kifejezetten politikai pártnak indult – 1920 őszén), akkor a hatóságok mindkét kísérletet hatóságilag leállították. Ezzel kapcsolatban I. Popély Gyula: *Ellenszélben. A felvidéki magyar kisebbség első éve a Csehszlovák Köztársaságban (1918–1925)*. Pozsony, Kalligram, 1995.

A magyar politika kezdeti lépéseit és Csehszlovákiához való viszonyát magának a köztársaságnak az evolúciója határozta meg. A Csehszlovák Köztársaság ugyanis a cseh politika elképzeléseinek mentén, a német, a magyar és további más forgatókönyveket kizárva, azokat negálva alakult ki, ami automatikusan hozta magával az akarata ellenére kisebbségi pozícióba került közösségek elutasító magatartását. Ebben az elutasításban alapvetően egységes volt a Csehszlovákiához került magyar kisebbség politikai érdekvédelme, legyen szó a szociáldemokrátákról vagy akár a keresztényszocialistákról. Az akkor a legerősebb politikai erőnek számító, ám szervezetileg széttagolt szociáldemokrácia álláspontját jól illusztrálja a kassai Felső-Magyarországi Szociáldemokrata Párt magatartása, amely csupán 1919 nyarán hagyta el nevéből a felső-magyarországi jelzőt, vagyis csupán ekkor helyezkedett végleges hatállyal a Csehszlovák Köztársaság elfogadásának álláspontjára.<sup>7</sup>

Az azonban, hogy a szlovákiai magyar közélet és politika elutasította törvényesnek elismerni a fennálló helyzetet, s azt csupán ideiglenesnek tekintette, nem jelentette az állam életébe való bekapcsolódás elutasítását, s a politikai passzivitással szemben a szlovákiai magyar politikában kezdettől fogva felülkerekedett az aktív bekapcsolódás igénye. Ezt jelzi az, hogy 1918 tavaszán Pozsony vármegye neves magyar közéleti személyiségei (köztük Szüllő Géza, Bittó Dénes vagy Bartal Aurél) elfogadták kinevezésüket a megye ideiglenes törvényhatósági bizottságába, és részt vettek annak munkájában. Igaz, a bizottságban felolvasott nyilatkozatukban határozottan jelezték azt is, hogy a testület munkájába való bekapcsolódásukat kizárólag az motiválta, hogy a magyarság érdekét védjék, s részvételük nem tekinthető a fennálló helyzet elismerésének.<sup>8</sup>

Az új hatalommal való együttműködés szándékát tehát a döntéshozatalban való részvétel motiválta, ám az ezekben a hetekben kibontakozó csehszlovák nemzeti diktatúra intézkedései, s az, hogy a hatalom új birtokosai nem szándékoztak a köztársaság szerkezetének megkonstruálásába bevonni sem a német, sem a magyar kisebbséget, nem kedveztek az együttműködési szándékoknak. Így a szlovákiai magyar politika alapvetése a továbbiakban is az önrendelkezési joghoz való ragaszkodás útja maradt. Abban a tekintetben azonban, hogy hogyan kell értelmezni az önrendelkezést, már eltérések mutatkoztak a jobb- és a baloldal magatartása között.

Az Országos Keresztényszocialista Párt (OKP) és az Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt alkotta jobboldali ellenzék, mint azt Szent-Ivány Józsefnek a trianoni békeszerződés ratifikálási vitájában elmondott szavai is igazolják, továbbra is ideiglenes és csak az erőszak útján fenntartott állapotként tekintett a szlovákiai magyarok helyzetére: *„Ne felejtsek el, hogy ez az állam at szükségük volt ideállítani egy államot, hogy küzdjön, vérezzen ha kell az ő érdekeikért és az ő imperialista törekvéseikért (...) Sohasem fogjuk elismerni, hogy csonka Magyarország nemzetgyűlése egyedül jogosult volt a ratifikálásra. Magyarország testéről erőszakosan letört országrészen lakó nép – az a nép, melyet az elvakult hatalombírás önkénye áldozatul vetett oda*

7. Kordíková, Marta: Adalékok a kassai munkásmozgalom történetéhez (1917–1921). In *Magyarok Csehszlovákiában. Tanulmányok és visszaemlékezések*. Bratislava, EPOCH, 1969, 95–96. p.

8. A magyar bizottsági tagok nyilatkozatát I. Angyal Béla: *Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004, 3. sz. dokumentum, 41. p.

– jogosult első sorban sorsa felett intézkedni. Mi pedig ehhez a békéhez semmikor sem adtuk hozzájárulásunkat és semmikor sem fogjuk ezt megtenni. Mi legelemibb emberi jogainktól fosztattunk meg és semmikor sem fogunk sorsunk intézéséről lemondani.”<sup>9</sup>

A magyar–német szociáldemokrácia, ahol ekkor már javában dült az a hosszan tartó differenciálódási folyamat, amelynek végeredménye a baloldal kettéhasadása volt, az államjogi kérdéseket illetően ekkor még a hagyományos szocdem sémák szerint reagált, s a magyar polgári erőkhöz hasonlóan ők is kitartottak az önrendelkezési jog mellett. Összhangban azonban a szudétanémet szociáldemokratákkal, a Wittich Pál által a parlamentben felolvasott nyilatkozatukban ők az önrendelkezés jogát már az államon belüli megoldásként értelmezték, vagyis ha közvetetten is, de elismerték a csehszlovák államot, s jelezték, hogy azon belül kívánják szocialista harcukat megvívni.<sup>10</sup>

A köztársasághoz való viszonyban az igazi differenciálódás a következő években, a csehszlovák állam konszolidálódásának időszakában következett be, amikor is az új állam kül- és belpolitikai helyzetének megszilárdulása, illetve a negáció politikájának eredménytelensége a magyar politikán belül is új irányok megszületését eredményezte. A szudétanémet kisebbséggel ellentétben azonban, amelyben az 1925-ös választások idejére már egyértelműen a csehszlovák többséggel való együttműködést meghirdető, ún. aktivista pártok kerültek fölénybe, s dominanciájuk a harmincas évek elejéig meg is maradt, a szlovákiai magyar politika vezérvonala végig a sérelmi politizálás maradt. Emellett azonban már megjelent a kormánytámogató aktivizmus, illetve Csehszlovákia Kommunista Pártjának személyében a bolsevik típusú baloldal is, amely meglehetősen sajátos viszonyt ápolt a csehszlovák államhoz.

A három irányvonal közül – Popély Gyula és Angyal Béla munkáinak köszönhetően<sup>11</sup> – leginkább a sérelmi, ellenzéki vonal magatartása tekinthető feltártnak, noha különösen Angyal dolgozatai azt is jelzik, hogy a két nagy ellenzéki párt (az Országos Keresztényszocialista Párt – OKP és a Magyar Nemzeti Párt – MNP) közé korántsem lehet azonossági jelet tenni, s a historiográfia részéről szükséges lenne a velük kapcsolatos árnyaltabb pozicionálás. A sérelmi politika spiritus rectora a húszas évek közepétől Szüllő Géza, az OKP elnöke volt, aki az ún. „budapesti politikát” szorgalmazta. Szüllő felfogásában ez azt jelentette, hogy az érvényes államjogi elrendezés csupán ideiglenes érvényű, ennél fogva a szlovákiai magyarságnak továbbra is Budapest az igazi fővárosa, s politikáját is Budapest érdekei szerint kell folytatnia. Ennek a felfogásnak a jegyében az OKP politikájában a szlovákiai magyarok önszerveződésének

9. Digitální knihovna NS RČS 1920-1925, Poslanecká sněmovna – stenoprotokoly, 25. schůze, Středa 24. listopadu 1920. <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/025schuz/pri-lohy/priloh02.htm>

10. „...mi német-magyar szociáldemokraták töretlenül kitartunk az önrendelkezési jog mellett, amely az egyedüli garanciája lehet a Csehszlovák Köztársaság nemzeti békéjének...” Digitální knihovna NS RČS 1920-1925, Poslanecká sněmovna – stenoprotokoly, 4. schůze, Úterý 8. června 1920. <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/004schuz/s004008.htm>

11. Popély Gyula: i. m.; Angyal Béla: *Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből 1918–1938*. Galánta–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum, 2002.

támogatása fokozatosan a háttérbe szorult,<sup>12</sup> mivel Szüllő szerint a magyar közösség gazdasági megerősödése a köztársasághoz való integrációt erősítené, ami nem kívánatos. Ez a merev negativizmus azonban nem felelt meg a magyar társadalom érdekeinek, különösen nem annak a gazdarétegnek, amely a nacionalista elvek szerint végrehajtott csehszlovák földreform által amúgy is jelentős veszteségeket szenvedett, s amely számára létkérdés volt a csehszlovák gazdasági életbe való integrálódás s az állami gazdaságpolitika által esetlegesen felkínált előnyök kihasználása.

Ezt felismerve kísérelte meg Szent-Ivány József az 1925-ös parlamenti választásokon új utakra vezetni az ellenzéki magyar politikát, s próbálta a Magyar Nemzeti Pártot a szudétanémet pártokhoz hasonlóan az aktivista táborba átvinni, amely kísérletet a szakirodalom hol réalpolitikának, hol pedig aktivizmusnak nevezi.<sup>13</sup> Ez a fogalmi bizonytalanság leginkább az aktivizmusnak mint a két világháború közötti csehszlovák pártpolitika egyik sajátos jelenségének a szlovákiai magyar szempontú feldolgozatlanságából adódik. Ha ugyanis az aktivizmust a magyar szakirodalomban meghonosodott értelemben, vagyis a kormányzatot kiszolgáló, azzal szemben feltétlenül lojális, sőt a nemzeti érdekeket eláruló politikaként értelmezzük, akkor logikusnak tűnhet Angyal Béla ódzkodása e fogalom Szent-Iványval való összekapcsolását illetően.

Az aktivizmus ilyen értelemben való használata azonban túlságosan szűkítő értelmű lenne, s ahhoz, hogy az MNP 1925 és 1927 közötti irányváltását megfelelően értelmezzük, a szudétanémet aktivizmus jellegének megértése szükségeltetik. Mint tudjuk, a német szavazók többségét maga mögött tudó szudétanémet pártok egy része a húszas évek első felében fokozatosan az aktivista modellhez sorakozott fel, s 1926-tól kormányozóit is vállalt.<sup>14</sup> Mint azonban Franz Spina, a Bund der Landwirte (BdL) politikusa az aktivista német pártok nevében 1925. december 18-án felolvasott nyilatkozatában is kifejtette, a kormány támogatása nem jelentett lemondást az önrendelkezési jogról, s nem jelentette elfogadását azoknak a sérelmeknek, amelyeket a német népcsoport Csehszlovákiában elszenvedett.<sup>15</sup> A szudétanémet pártok aktivizmusát, legalábbis annak kezdeti időszakában tehát nem az érvényes csehszlovák rendszer megerősítéseként kell értelmezni, hanem olyan kísérletként, amely abból a hitből fakadt, hogy a rendszert belülről, aktív politikával kell megváltoztatni.<sup>16</sup> Az már más kérdés,

12. Angyal Béla: *Előszó. Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez 1919–1936.* Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum, 2004, 30. p.

13. Angyal Béla a már említett kötetében (Angyal: *Érdekvédelem*, i. m. 138–152. p.) réalpolitikaként nevezi meg Szent-Ivány kísérletét, Szarka László viszont aktivista kísérletként jellemzi. L. Szarka László: Integráció és együttműködés a kisebbségpolitikában. In Bárdi Nándor–Simon Attila (szerk.): *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében.* Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006, 23–39. p.

14. A szudétanémet aktivizmus történetét illetően I. Kracik, Jörg: *Die Politik des deutschen Aktivismus in der Tschechoslowakei 1920–1938.* Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag, 1999.

15. Digitální knihovna NS RČS 1925-1930, Poslanecká sněmovna – stenoprotokoly, 3. schůze, Pátek 18. prosince 1925. <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/003schuz/prilohy/priloh01.htm>

16. Vö. Beran, Josef Ladislav: *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918–1938.* Praha, Pulchra, 212. p.

hogyan a csehszlovák többség az állami szerkezet megváltoztatására egyáltalán nem volt hajlandó, s így az aktivizmus eleve kudarcra volt ítélve.

Ennek a típusú szudétanémet aktivizmusnak az ismeretében lehet csupán Szent-Iványi kísérletét helyesen értelmezni, s így érthetőek meg a szintén aktivista húrokat pengető Zay Károly nyilatkozatai, amelyekben a szlovákiai magyar földbirtokos és laptulajdonos azt fejtegette, hogy az aktivizmus összeegyeztethető az ellenzékiességgel.<sup>17</sup> Amikor tehát a Magyar Nemzeti Párt aktivizmusáról szólunk, azt nem a Csánki–Csomor–Schulcz-féle, a kormányt kiszolgáló politikaként, hanem a szudétanémet BdL, DSAP és DCV által felkínált minta követéseként szükséges értelmeznünk. Ha óvatosan is, de ez a magatartás bontakozik ki az 1925-ös választások nyomán összeállt parlamenti képviselőház nyitóülésén elhangzott Szent-Iványi beszédből is, melyben a politikus azt fejtegette, hogy az MNP a „*nemzetünk sorsán való siránkozás és a rajtunk esett súlyos jogtalanságok ellen való tiltakozás*”<sup>18</sup> kudarcát látva olyan reálpolitika útjára kíván lépni, amely továbbra is a magyar kisebbség önrendelkezési jogának elvitathatatlanságára épül, de amely a szlovákiai magyar közösség gazdasági és politikai pozícióinak megerősítését szolgálja.

Mint tudjuk, a MNP aktivista kezdeményezése végül hajótörést szenvedett, amibe Prága hajthatatlansága és kompromisszumkészségének hiánya éppúgy belejátszott, mint az MNP felkészületlensége és Budapest nyomása az egységes ellenzéki politika érdekében. Azonban azt, hogy ennek az elsősorban gazdasági érdekek által motivált új politikai iránynak volt létjogosultsága, nem csupán az MNP-hez címzett választói visszajelzések igazolták, hanem az ún. Országos Magyar Kisgazda és Kisiparos Párt rövid története is, amely az 1928-as tartományi választáson úgy is mintegy 14 ezer szavazatot tudott szerezni, hogy csupán mintegy egy hónappal a választások előtt jelentette be megalakulását. A kormányhoz való közeledés útját hirdető kisgazdapárt fellángolása azonban rövid életű volt, s történet végül is kudarcra végződött.

Az a fajta aktivizmus tehát, amely úgy próbálta a csehszlovák többséggel való együttműködést megvalósítani, hogy közben a magyarság alapvető nemzeti érdekeihez (közte az önrendelkezési joghoz) ragaszkodni kívánt, s amely modell által a szudétanémet pártok, ha nemzetpolitikai áttörést nem is, de részeredményeket azért értek el, szlovákiai magyar viszonylatban kudarcot vallott. Kialakult viszont az aktivizmusnak egy másik típusa, amely végleges formájában nem önálló pártokban – hiszen ebben a formában mint a Csánki Aladár által alapított Köztársasági Magyar Földműves Párt példája is igazolta, életképtelennek mutatkozott –, hanem a két legnagyobb centralista csehszlovák párt, az Agrárpárt és a csehszlovák szociáldemokrácia keretén belül létrejött magyar szekciók révén szilárdult meg.

Közülük az első, a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt Magyar Szervezőbizottsága a korábban jelentős tömegeket maga mögött tudó Csehszlovák Köztársaság Magyar Szociáldemokrata Munkáspártjából transzformálódott át 1927-ben, miután a Csehszlovákia Kommunista Pártja (CSKP) megalakulása után szavazóinak nagy részét elveszítette, s az 1925-ös választásokon a Német Szociáldemokráciával közös listán

17. *Prager Presse*, 1931. március 29. 2. p.

18. Digitální knihovna NS RČS 1925-1930, Poslanecká sněmovna – stenoprotokoly, 4. schůze, Pátek 18. prosince 1925. <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/004schuz/pri-lohy/priloh03.htm>

indulva csúfos kudarcot vallott. A magyar szekció tagságát részben azok az ős-szociáldemokrata szakszervezeti szakmunkások adták, elsősorban Kassán, Pozsonyban, Komáromban, akik nem mentek át a kommunistákhoz. Rajtuk kívül az állami alkalmazottak, főként az oktatásügyben dolgozók – bár esetükben talán nem a szociáldemokrata hagyományok, hanem sokkal inkább az állam felől feléjük érkező elvárásokhoz való alkalmazkodás s persze a demokratikus viszonyok megbecsüléséből fakadó hála volt a motiváció – alkották a szekció bázisát.

A Csomor István vezette földműves pártból 1926-ban az Agrárpártba beolvadva, annak szerves részeként tovább működő agrárpárti magyar szekció mögé pedig a Magyar Nemzeti Párt érdekérvényesítő erejében csalódott, s állami dotációt remélő kisgazdák, illetve a földhöz jutásban reménykedő szegényparasztság sorakozott fel nagyobb számban.

A két magyar szekció az anyapárt kegyéből, annak költségvetéséből működött, s mint a központ számára jelentőséggel nem bíró appendix, az anyapárt politikájára szinte semmiféle befolyással nem bírt. Ez viszont automatikusan vont maga után a saját arculat hiányát s egyben olyan döntések felvállalását is, amely által ezek a formációk nem tudták hitelesen képviselni a magyar közösséget. Létjogosultságukat az anyapárt felé folyamatosan igazolni akarván, politikai kommunikációjuk középpontjába a Csehszlovák Köztársaság iránti lojalitás került, a szudétanémet aktivistákkal ellentétben viszont az önrendelkezési joghoz való ragaszkodást feladták. Ez a fajta feltétel nélküli lojalitás egyben a revízió határozott elvetését is jelentette, bár ebben a tekintetben a Csomorék agrárfrakciójának meglehetősen intranszigiens revízióellenes álláspontjával szemben a szociáldemokraták megengedőbbek voltak, s azt hangsúlyozták, hogy nem elvből utasítják el azt, hanem a Horthy-rendszer jellege miatt, illetve azért, mert a revízió a fasizmust erősítené: „A revízió számunkra idegen gondolat, mert a mai Magyarországon olyan reakció van, amiből nem kérünk.”<sup>19</sup>

A két aktivista szekció ugyan igyekezett felvállalni a magyar kisebbség érdekvédelmét, követeléseai azonban sokszor formálisak voltak, s az érvényes nemzetállami kereteken belül maradtak, tehát a magyar ellenzékkel, sőt a német aktivistákkal ellentétben nem kívánták a köztársaság nemzetiségi szerkezetének átformálását. Súlytalanságukat jelzi azonban, hogy a kormányzat iránti elkötelezettségük ellenére sem tudtak eredményeket felmutatni, s az első köztársaság 20 éve alatt egyetlen magyar politikus sem tudott kormányzati pozícióba kerülni.

A negatívista ellenzék és a lojális aktivisták mellett a harmadik politikai pólust a III. Internacionálé szekciójaként működő Csehszlovákia Kommunista Pártja (CSKP) jelentette. Az 1921 elején a fenyőházi konferencián szervezetileg is létrejött szlovák kommunista mozgalomban a magyar munkásság jelentős szerepet játszott, hiszen a CSKP szlovákiai szervezete valójában a csehszlovák szociáldemokrácia bolsevik szárnyának (amelyben szép számmal képviseltették magukat a kassai magyarok is) és a pozsonyi központú szlovákiai magyar marxista baloldal összeolvasásából alakult ki.<sup>20</sup> S bár pontos adatokkal erre nézve nem rendelkezünk, a magyar kommunisták a szlovákiai tag-

19. Csehszlovákiai Népszava, 1933. június 16. Ne a halál, hanem az élet szava irányítsa a népek sorsát!

20. Provazník, Dušan: *Robotnícke hnutie v Bratislave 1918–1929*. Bratislava, Slavín, 1969, 130–131. p.



ság mintegy 1/3-át teheték ki. A CSKP mögé beálló magyarok között jelentős számban voltak a nacionalista szempontok szerint végrehajtott földreform kárvallottjai, a magyar falu legszegényebb rétege, akik esetében a párt erős demagógiával áthatott szociális programja volt a meghatározó.

Nem kevés vonzerővel azonban a CSKP nemzetiségi politikája is hathatott a magyar választókra, hiszen Moszkva direktívaival összhangban a CSKP támogatta a nemzetiségek önrendelkezési jogát. Igaz, az önrendelkezési jog támogatása esetükben sokkal inkább csak elvi kinyilatkoztatás volt, mintsem politikai gyakorlat. A húszas évek elején különösen az egykori szociáldemokrata struktúrákban (s ezt képviselte a párt akkori erős embere, Bohuslav Šmeral is) volt meghatározó az a vélemény, hogy Csehszlovákiát realitásként kell elfogadni, az önrendelkezési jogot pedig csupán annak függvényében támogatni, hogy az erősíti-e a demokráciát és szocializmust.<sup>21</sup> Vagyis a gyakorlatban elutasították a szlovák–magyar határ revízióját.

1925 és 1934 között a CSKP-n belül is lezajlott a bolsevizálás folyamata, amelynek jegyében a csehszlovák párt is teljesen igazodott a Komintern irányvonalához. Innentől kezdve a CSKP a kommunikációjában a versailles-i rendezést elutasította, Csehszlovákiát imperialista államként, a népek börtönként interpretálta. A nemzetiségek önrendelkezése mellett azok elszakadási joga is megjelent a párt programjában: „Követeljük a szlovák és a magyar nép különválásig terjedő önrendelkezési jogát. Ez annyit jelent, hogy szembehelyezkedünk azzal, hogy a szlovák és a magyar nemzet játékszer legyen az imperialista hatalmak kezében, s hogy vásári löcsiszárokként alkudozzanak a bőrre a csehszlovákiai és a magyarországi urak, akik erőszakkal kényszerítik arra, hogy az adott pillanatban erősebb imperialista selma jobbágya legyen. Azért harcolunk, hogy a szlovák és a magyar nemzetnek joga legyen eldöntenie a saját sorsát, élete módját, joga legyen akár különválni az államtól, ha nem akar a határai között élni.”<sup>22</sup> Ez azonban ismét csak inkább elvi jelentőséggel bírt, a szlovák–magyar államhatár revízióját határozottan elutasították, Steiner Gábor megfogalmazása szerint: „a magyar dolgozók soha nem ismerték el a trianoni imperialista békediktátumot, tehát nem ismernek el semmiféle revíziót sem...”<sup>23</sup>

\*\*\*

A szlovákiai magyar választók magatartását és a három fentiekben jelzett politikai stratégia egymáshoz való viszonyát illetően történetírásunk a legtöbb kérdést máig megválaszolatlanul hagyta. Egzaktt módon végrehajtott kutatások hiányában máig nem feltárt a magyar választók megoszlása sem, bár alapvető tendenciák azért megfogalmazhatók.<sup>24</sup> Az első, 1920-as parlamenti választások az akkor még magát ellenzékiként és az önrendelkezési jog híveként megfogalmazó szociáldemokrácia sikerét hozta a

21. Uo. 118. p.

22. Idézi Plevza, Viliam: *A CSKP nemzetiségi politikája*. Bratislava, Madách, 1983, 171. p.

23. Digitální knihovna NS RČS 1929-1935, Poslanecká sněmovna – stenoprotokoly, 88. schůze, pátek 28. listopadu 1930. <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/088schuz/pri-lohy/priloh04.htm>

24. Erre az első kísérlet Angyal Béla nevéhez fűződik. L. Angyal Béla: A csehszlovákiai magyarság választói magatartása a két világháború között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 3. évf. (2001) 1. sz. 3–48. p.

magyar választók között. A bolsevik típusú baloldal kiválása s magyar szociáldemokraták dezorientációja miatt a húszas évek elejétől már egyértelműen a sérelmi politikát folytató jobboldali magyar pártok megerősödése volt megfigyelhető; ezek a következő három parlamenti választáson (1925, 1929, 1935) a magyar szavazatoknak valamivel több mint a felét be tudták gyűjteni. A második legnépszerűbb lehetőségnek a CSKP bizonyult, az aktivisták pedig végig a legkevésbé népszerű alternatívának bizonyultak.

A további kérdések egyike az, hogy milyen volt a távolság az egyes irányok között, illetve hogy a választók számára volt-e átjárhatóság az egyes alternatívák között. A három politikai irány között szorosabb kapcsolatok csak nehezen lennének kimutathatóak. Ha a csehszlovák államhoz és annak szerkezetéhez való viszonyt szemléljük, akkor az egyik oldalon az azt teljes mértékben támogató aktivista szekciók és az azzal teljes oppozícióban levő sérelmi ellenzék és kommunisták között áthidalhatatlan szakadék tátongott. Ha viszont a parlamentáris demokrácia iránti elkötelezettségüket vizsgáljuk, akkor az azt elfogadó aktivisták és a sérelmi ellenzék (amely ugyan a csehszlovák demokrácia kétarcúságát sokat bírálta) kerül egy oldalra, és a kommunisták a másikkra. A revízió kérdésében viszont az azt támogató ellenzékkel az aktivisták és a CSKP állnak szemben, noha, mint azt jeleztük, a kommunisták az érvényes határokat sem helyeselték.

Ami az egyes irányok közötti átjárhatóságot illeti, a három diametrálisan eltérő ideológia ellenére a választók szintjén az átvándorlás nem volt rendkívüli. Ennek lehetőségét alapszinten az teremtette meg, hogy mindhárom irány (tehát nemcsak a jobboldali ellenzék, hanem a kommunisták és az aktivisták is) erős nemzeti demagógiával fordultak a választói tömegek felé. A jelenlegi ismereteink alapján az oda-vissza való átjárás legkevésbé a kommunisták és az aktivisták között volt gyakorlat. A sérelmi ellenzék és a kommunisták közötti átjáráshoz viszont jó alapot teremtett a csehszlovák nemzetiségi politika mindkét irányra jellemző elutasítása. Az aktivista tábor szavazóit viszont sok esetben valamiféle gazdasági érdek (munkahely, állami dotációk stb.) kötöttek pártjukhoz, a közvetlen előnyök megszűnése viszont nagyon gyorsan a szavazók elpártolását s az ellenzékhez való átállását eredményezhette. A fentiek tehetők lehetővé azt, hogy 1938-ban oly gyorsan megteremtődött az Egyesült Magyar Párt által szorgalmazott magyar egység. Mégpedig úgy, hogy először a nemzetiségi kérdésre megfelelő válaszokat adni nem tudó CSKP szavazói pártoltak át az EMP-hez, majd pedig a müncheni válság időszakában az aktivisták is csatlakoztak az egységes magyar táborhoz.

A pártok közötti átjárhatóságnak transzparens példáját nyújtja a korabeli közélet két neves személyiségének, Dzurányi Lászlónak és Vass Lászlónak az életpályája is. Az első a *Prágai Magyar Hírlap* (PMH), vagyis az ellenzéki pártok vezető újságírójából lett az aktivista *Magyar Újság* főszerkesztője és a Prágával való megegyezés egyik fő szószólója. Vass László ezzel szemben a kommunista *Magyar Naptól* igazolt át az ellenzéki PMH-hoz, s támadta ott tovább, igaz, már más ideológiai háttérrel, a csehszlovák nemzetiségi politikát.

Összességében elmondható, hogy a korabeli magyar pártpolitika számos aspektusa máig feltáratlan. Az aktivista vonal kutatása még csak most kezdődött, a baloldalt újból fel kell fedezni s immár a marxista sémáktól megszabadulva újra kell írni történetét, s szükségesnek látszik az ellenzéki pártok eddigénél mélyebb, a Budapesthez, Prágához, sőt egymáshoz fűződő viszonyának a vizsgálata is.

ATTILA SIMON

Under the Spell of Budapest, Prague and Moscow. The Alternatives of the Policies of Hungarians in Slovakia – from Activism to the Policies of Budapest – in the Interwar Period

This study examines the alternatives of the policies of Hungarians in Slovakia in the interwar period. Examining the role of the Hungarian parties in Slovakia, it must be concluded that the political life of the Hungarian community (as again since 1989) was characterized by a real, existing multiparty system. The representation of interests of the Hungarian political community basically had three firm directions: the oppositional politics of grievance, the ministerialist activist line and the Bolshevik internationalist solution. In the aspect of the relationship towards the republic, these alternatives resulted also in three basic approaches, while the three alternatives separated gradually. As for the electoral behaviour of the Hungarians in Slovakia and the mutual relationship of the above mentioned three political strategies, historiography leaves most of the questions unanswered. In default of an exact research, the distribution of the Hungarian voters is not known yet, although the basic trends can actually be formulated.

